

A' ki tehát tökéletesen akarandja ismerni a' közpékkort, annak a' keletre is kell azt tanulnia menni, holott nem kevés meglepetéssel fog léptenként a' XIIik századnak egyegy feltűnő képével, 's egyszersmind a' XIXik századnak is egykorú képével találkozni, 's ebből talán Montesquieu' véleményével ellenkezőleg azt következtetni, hogy a' népek' caractere és szokásai nem az éghajlattól, hanem azon foktól, mellyre a' polgárisodásban jutottak, függenek.

Franco littér. 1833, X. XI.

CSATÓ PÁL,
m. t. társasági l. tag.

A' BÜNHESZTŐ RENDSZER *) AZ EGYESÜLT-ORSZÁGOKBAN.

Éjszak-Amerika mind a' fogházak', mind az elítéltek' erkölcsi atváltoztatása', mind az őket rejtő épületek' tárgyában nevezetes példát mutat az ó világnak. A' quakerek látszanak elsőik lenni, kik a' letartóztatás' új rendszerét életre hívták, mellynek első próbáját 1786-ban látjuk Pensylvaniában feltűnni. Azóta azt egymás után több más respublicái az éjszak-amerikai egyesületnek elfogadták, különféle módosításokkal, javításokkal; 's így Éjszak-Amerika nem egész félszázad alatt nagyobb lépteket tett az emberség' pályáján, mint Europa nyolcz század' lefolyása óta.

Legujobban a' francia kormány megbízta Beumont és Torqueville urakat, hogy az Egyesült-Országokban di-

---

*) „Bünhödik“ 1. *peccat*; 2. *poenam luit* (1. Kreszn). 'S így bünhödtet, v. bünhöszt, v. *b ü n h e s z t* = facit ut poenam luat. 'S innen nevezem az angelok „penitentiary system“-jét „bünhesztő rendszernek.“ Ez értelemben használván itt a' szót, hol „bünhödő“ forduland elő: „büntetést szenvedő“ értetik.

vatló bünhesztő rendszer' theoriai 's practikai elveit megvizsgálnák; 's e' vizsgálat' gyümölcse azon munka *), melly jelennen a' mívelt világ' figyelmét olly nagy mértékben foglalatoskodtatja; 's mellyből itt némellyeket közleni, hasznosnak véltünk.

Amerika' főbb, 's mintegy példány-fogházai az *auburni* és *singsingi* New-Yorkban, a' *pitsburgi* és *cherry-hillbeli* Pensylvaniában. Cherry-Hill 1829-ben állítatott Philadelphiában, az auburni még 1817-ben. Emez kezdetétől fogva rendkívüli sikert fejtett ki; igazgatását olly férfiak keresték, kiket a' társaságban magas helyezettésök is kitűntet; így láttuk Elam Lynds urat, az Egyesült-Országok' egykori kapitányát, Powers urat, egy ritka érdemű birót, miképen a' köz vélemény' tiszteletét újra kivívták az által, hogy az auburni bünhesztő intézet' igazgatóságát viselték. Egyéb-iránt is bebizonyította azt a' tapasztalás szintugy mint az ész, hogy a' tömlöcztartói hivatal, mellyet közönséges fogházainkban csak durva nép visel, emelkedtebb characteret veszen magára ott, hol az elitéltek' javítása a' bünhesztő intézet által kísértetik meg. Ime egy példa, milly hatalmat gyakorol egy rényes ember az e' rendszer alá vetett foglyok' szívéen! Elam Lynds úr 1825-ben, próbákat tevén az auburni házban, mellynek igazgatója volt, elhagyá azt, magával vivén száz foglyot, kik megszökták a' neki engedelmeskedést, azon helyre, hol egy új illy fogházat kelle építeni; 's itt, a' Hudson' vize' mellékén, hol semmi védhely, semmi falak, hogy veszedelmes társait elzárhatná: megkezdeti velök a' munkát, egyből kőművest, másból ácsot csinálván; nem lévén más fegyvere őket engedelemben tartani, mint characterének szilárdsága, akaratjának ereje. Ekképen az elitéltek, kiknek száma lassanként megszaporítatott, több esztendőig fáradta-

---

*) Du système pénitentiaire aux États-Unis, et de son application à la France. Par MM. de Beaumont et de Torqueville. Párizs, 1833. 8.

nak saját börtönük' építésén; 's e' bünhesztő-ház, melly nem egyéb mint a' *singsingi*, mai nap ezer szobácskából áll, mellyeket ugyan azon bünhödők laknak, kik azokat építették. — Még kitünőbbben festi Elam Lynds' lelkének erejét a' következő vonás. Egy *singsingi* fogoly kijelentette, hogy első alkalommal meggyilkolja az igazgatót; ez azt megtudván, magához hivatja, há-lószobájába vezeti, 's a' nélkül, hogy zavarát észre venni látszanék, magát általa megborotváltatja; 's e' szavakkal bocsátja el: „Tudtam, hogy meg akartál ölni; de sokkal inkább megvetettelek, mint hogy hinni, hogy merészlenél feltételed' kivinni; magányosan, a' mint vagyok, 's fegyvertelenül, mindig erősebb vagyok mint tí mind egyetemben.“ — Tovább mulattunk e' rendkívüli férfiúnál, mert ő tekintetik azon új rendszer' alapítójának, melly Auburnban követtetik; ugyan ez vétetett fel *Singsingben*, ugyan a' *new-yorki* *respublicában*; *Wethersfieldben*, a' *connecticuti* —, *Bostonban*, a' *massachusettsi* —, *Baltimoreban*, a' *marylandi* statusban.

Különbözik ettől a' *Philadelphiiában* divatló rendszer, mellynek fő alapja a' foglyok' tökéletes elszigetelése a' magok' szobácskáiban.

Auburnban is el vannak a' bünösök zárva magányos páholyaikban éjjel; de nappal közönséges műteremekben, együtt dolgoznak; 's itt a' legszigorúbb hallgatás' törvénye alatt, 's noha seregbe gyűjtve, még is erkölcsileg el vannak egymástól szigetelve. Az együtt-dolgozás tehát, 's a' hallgatás azon elválasztó jegy, melly az *auburni* rendszert a' *philadelphiaitól* megkülönbözteti.

Beaumont, és *Torqueville* urak imez észrevételeket teszik e' tárgyról:

„Azon némaság, mellyre az *auburni* foglyok ítélve vannak, 's ez együttlételem, semmi bajt nem, hasznot sokat szül. Egyesítve vannak, de minden erkölcsi kötelek nélkül; látják egymást, de nem ismerik; társaságban vannak, közlés nélkül; nincs köztök sem ide-

genség, sem együtt-érzés; a' bűnös, ki megszökés' vagy őre' meggyilkolásának tervével foglalatos, nem tudja, melyikben lehet segedelmet társai közül. Egyesületek csak külső, testeik vannak együtt, lelkeik elválasztvák; 's ez fontos, nem a' testek' elválasztása. Pittsburgban a' foglyok, noha testiképen el vannak különözve, még sem magányosak, mert van köztök erkölcsi közlekedés *). Auburnban valósággal egyedül vannak, noha fal közöttök nincsen. Együttlétök tehát munkatermeikben nem veszedelmes; sőt nagy haszna az, hogy a' bűnösöket engedelmességre szoktatja.“

„Mi tehát fő célja a' büntetésnek arra nézve, ki azt szenved? Az, hogy a' társasági viszonyokhoz alkalmassá legyen, 's mindenek előtt engedelmeskedni tanuljon. Auburn e' tekintetben, mint barátjai állítják, világosan felülmúlja Philadelphiát.“

„Valakit valamely páholyba örökre elzárni olly meggyőzhetetlen akadály, melly a' foglyon küzdés nélkül uralkodik; így annak hódolása meg van fosztva minden erkölcsi bélyegtől, elcsukva e' szűk rekeszbe, neki semmi fenyítéknek sem kell engednie, mert ha hallgat, kénytelen hallgatni; ha dolgozik, azt azért teszi, hogy unalom ne ölje; egy szóval, ő kevesbbé fogad szót a' felállított szabálynak, mint a' máskép cselekvés' physicali lehetlenségének. Ellenben Auburnban a' munka a' helyett, hogy vigasztalása lenne a' bűnhődőnek, inkább bajjal járó feladat, melly alól szeretne menekedni; midőn hallgat, folyton kísértetbe jó a' törvényt megszegni; alá van vetve a' fenyítéknek, még is képes az nem lenni: 's így érdeme az engedelmesség, minthogy azt meg is lehetne tagadni. Ennél fogva az auberni intézet társasági idomokkal (habitude) ruházza fel foglyait, mit a' philadelphiai nem teszen.“

„Látni való, hogy az auberni rendszer' fő alapja a' hallgatás; ez von a' foglyok közt olly erkölcsi korlátot,

*) Ezen házban a' foglyok az igen vékony közfalakon által beszélgethetnek egymással.

melly minden veszedelmes közlekedéstől megfosztja, és csak ártatlan társasági viszonyokat hagy fenn közöttök.“

„A' philadelphiai intézet' pártfogói itt azt vetik ellen, hogy együtt levő, nagy számu foglyokat teljes hallgatásban megtartani: valóságos chimaera; 's hogy e' lehetlenség tönkre teszi az egész rendszert, mellynek az a' némaság, egyetlen alapja. — Azonban ez ellenvetés túlvitt. Igaz, hogy olly mértékü tökéletességre e' fenytéket nem vihetni, hogy ama' sok, együtt levő, 's érdekeik és szenvedélyeik által közlekedésre ösztönzött, emberek azt teljesen megtartsák: de a' tapasztalás Auburn és Singing, Boston és Wethersfieldben bizonyítja, mikép a' szabály' megsértései olly ritkák, hogy nem veszedelmesek. Bejárhatván ezen intézetekbe, azokban, minden kíséret nélkül megjelenünk a' napnak minden óráiban, sorra jártuk a' páholyokat, a' műteremeket, a' kápolnát és udvarokat: de soha egyetlen egy szónak kimondásán sem kaptunk rajta egy bünhödőt sem; pedig egész heteket szántunk néha egy egy fogház' megismerésének.“

„T. i. Auburnban olly helybeli elrendelés van, melly különösen könnyíti a' fenyték' minden átlépése' fölfedeztetését. Minden műterem olly folyosóval van körülvéve, honnan a' bünhödöket láthatni ugy, hogy ők észre ne vehessék. Sokszor meglestük őket e' folyosókban, de soha legkisebb hibában sem találtuk. De van egy lettdolog *), melly minden egyébnél inkább megmutatja, melly pontig tiszteltetik e' rendszabás. Singingben a' foglyok a' fogház' kerítésén kívül fekvő kőbányában kötöréssel foglalatosak; 900 bünös, csak harmincz ember által őriztetve, szabadságban 's nyílt táj közepett dolgozik; sem kezeiken, sem lábainkon béklyó. Világos, hogy az örök' élete kezeikben volna, ha ehhez csak testi erő kívántatnék; de az er-

*) A' *factumot* már Károlyi Gáspár nevezte *löttdolognak* 1589-ban. T. F.

kölcsi erőnek ők híával vannak. 'S e' 900 ember együtt miért kevesbbé erős ama' harmincznál? Minthogy ezek szabadon közlekednek, tetteikről értekeznek, 's a' társasulás' minden hatalmával birnak; míg amazok, némaságok által erkölcsileg elválasztva, számbeli erejük mellett, az elszigeteltetés' egész gyengeségét érzik. Legyen ezeknek egy szempillantatnyi közlekedhetőség, 's a' rend dülva lenne: értelmeik' egyesülése, a' beszéd által eszközöltetve, erejük' titkát feltárná előttök; 's a' hallgatás' törvénye egyszer megszegetvén, felforgatná az egész fenyítéket. — Az a' csodálatos rend tehát, melly Singsingben létezik, 's mellyet csak e' hallgatás tarthat fenn, bizonyítja, hogy e' hallgatás meg is tartatik.“ —

Igen elősegítik az erkölcsi javulást ezen házakban az erkölcsi és vallási oktatások, mellyeket egy, külön arra rendelt egyházi személy tart. Minden páholyban vannak egy biblia és más czélirányos lapok, melyekben dologtalan óráiban a' bünhődő, lelke' épülését leli. Általában az olvasás a' foglyok által kedveltetik; vannak azonban kivételek is. Azon intézetekben, hol a' munka társaságban űzetik, evés és lefekvés előtt a' házi pap imádságot mond 's bibliai helyeket olvas. Az egész vasárnap, vallási tanításra van szánya. A' predikációkban kerültetnek minden kérdéses pontok, mellyeknél fogva a' külön vallásokat vallók egymástól eltávoznak. A' bünhődők azokat a' legnagyobb figyelemmel hallgatják, 's gyakran igen rendes kérdéseket tesznek az előadások' tartalma iránt. A' vasárnapi oskolák szabadok, 's már ezért is igen népesek; de nem mindenütt teljesen megfelelők a' szükségnek. Itt nem csak olvasni tanulnak az elemi oktatásban ne talán igen hátra maradt bünhődők, hanem az evangelium' nevezetesebb helyei is magyaráztatnak. Ezen tanítást szinte kizárólag környéki lakók tartják, kik kötelességöknek ismerik, két három vasárnapi órát e' czélra áldozni. Bostonban B. és T. urak e' tanítók közt első rangbeli férfiakat láttak, kiknek

előadásai által a' foglyok a' könnyezésig meg valának illetődvé. (A' fenn említett philadelphiai rendszerint az egyetemes oktatás elmarad, 's kinek kinek be kell elégednie azon tanítással, mellyet páholya' rostélyzata előtt a' rendes oktatótól vagy paptól nyer). A' papok' mindennapi látogatásai a' foglyok előtt igen kedvesek, nem csak azért, mivel épülést és vigasztalást nyernek, hanem alkalmat arra is, hogy sérelmeiket nekik elpanaszolhassák, ohajtásikat pártfogásukba ajánlhassák. Ugyan ezt tehetik egyébiránt azon látogatásokkor, mellyeket az igazgató naponként, a' felügyelő hetében legalább kétszer teszen a' páholyokban és műteremekben. A' panaszolhatásra nézve a' hallgatás' törvénye megszűnik.

A' helyben tett tapasztalatok után, nem marad fenn semmi kétség, hogy ezen bűnhesztő rendszer az elitéltek' erkölcsiségét véghetetlenül javítja; 's ha nehéz, gonosztevők' gyökeres átváltoztatását reményleni; tagadhatatlan és lettdolgok által bebizonyodott igazság, hogy legalább igen sokaknak jobbulását reményleni, sőt hinni kell.

Egy más, nem kevesebbé fontos haszna e' rendszernek a' bűnhődők' nagy tisztasága. Az a' józan és szigoru életrend (diaeta), mellyet követni kénytelenek, nem hogy ártana, hanem erősíti egészségöket. Hiteles tudósítások szerint, Auburnban 1828tól 1832ig, közép aránynyal, százket fogoly közt naponként csak egy beteg találtatott. Szintígy a' halálozások is. ritkák. Franciaországban 14 bűnhődő közül fogházban egy, az Egyesült-Országokban 49 közül hal meg egy. Melly különbség! 'S ezt nem lehet az éghajlatnak tulajdonítani; ez Franciaország mellett szólna. Különben is az Egyesült-Országokbeli régi és új rendszerü fogházak' öszve hasonlítása mutatja, hogy ezekben csak fél annyi hal. Még szembe szökőbb lesz ezeknek elsőbbsége ha látjuk, hogy még a' társaságban, szabadon élők közt is, nagyobb a' halálozás' aránya mint az új rendszerü bűnhesztő házakban!

Vége, harmadik, 's igen figyelemre méltó előbbisége e' rendszernek a' bűnhődők' iparának termesztményei. Minthogy a' bűnhődők műteremekben együtt dolgoznak 's iparjokat nagyban űzhetik, e' dolgoházak valóságos műgyárak, mellyek az intézet' hasznára haszonbérbe adatnak. Ellenben Philadelphiában minden fogoly csak magányosan dolgozván, csak igen csekély fontosságú munkákat vihet véghez. Mindazáltal még ez utolsó fogházban is fedezik a' bűnhődők' munkái a' fenntartás' költségeit; az alatt, hogy például Franciaországban évenkénti negyedfél millió nem elég a' fogházak által okozott deficit' pótolására.

Nem tettünk még említést a' *fenyítő eszközökről*. Ezek, a' külön rendszerek szerint, magok is különfélék. Philadelphiában azok olly egyszerűek mint az ottani rendszer. A' magányosság maga majd nem szükségtelessé teszi minden egyéb fenyítést; minthogy legnagyobb része azon szabálysértéseknek, mellyek más rendszerek szerint büntettetnek, általa lehetlenné lesznek. Melly érzékeny büntetés ez örök egyedül-valóság, mutatja egy bűnhődőnek abbéli kinyilatkoztatása, hogy sétaudvarkájába egy tücsök jöven, abban társat gondola lelteni. Rendkívüli esetekben az étel' megkevesbitése' 's homályos páholyba záratás a' büntetések. Minden testi fenyítés számúzve van; 's a' tudósítók azt jegyzik meg, hogy Pensylvania azon egyetlen statusa az egyesületnek, melly annak a' maga fogházaiba behozása ellen a' leghatározottabban ellent állt. Annál nélkülözhetőbbnek találtatott az azon statusokban, hol az auburni rendszer követtetik, 's még a' *baltimorei* *) liberalis rendszer szerint is. A' két utóbbi

*) Ezen rendszert említik ugyan B. és T. urak, de szorosban nem különböztetik meg. Divatoz az a' marylandi javító-házban, 's a' *genfivel* valósággal egy és ugyan az. E' szerint a' foglyoknak szabad egymással beszélgetni; csak éjjel vannak elkülönözve. Egyébiránt igaz-e azon észrevétel, hogy a' bűnhődők' társalkodása szükségképen csábító és veszedelmes, és végkép meg kelljen-e a' köz-

rendszer mellett csak a' nagyobb vagy kisebb gyakorság teszen különbséget, mellyben a' korbács használtatik. Singsingben *csa'* a' korbács van divatban tett rendsértések ellen, a' legkisebb hiba ezzel büntette-tik, 's így azzal felette gyakran élnek. Másutt ritkáb-ban; legkevesbet Wethersfieldben. Egyike az auburni felvigyázóknak azt mondá a' szerzőknek, miképen ő emlékezik, hogy eleinte nem egész óra atatt 19 bün-hödő korbácsoltatott meg; az új rend' behozatása óta pe-dig egyszer ötödfél hónapig csak egy korbácsütés kellett. Wethersfieldben ehhez a' szerhez csak akkor nyúlnak, midőn a' szelidebbek sikeretlenül elhasználtattak; 's ez az utolsó három évben csak egyszer történt. Ezen in-tézet' előljárói eleven idegenkedéssel viseltetnek a' testi büntetések iránt; de felette nagyon sínlenék, ha azóktól el volnának tiltva: olly hatalmas eszköz a' bünhödőkre nézve az előljáróság' e' felhatalmaztatása. 'S a' többi, e' rendszerű fogházakban is azt tartják, hogy korbács nélkül az igazgatás el nem lehet.

Böhmer, ki a' göttingeni tudósításokban közli B. és T. urak' munkája' tartalmát, 's kit én itt, az eredeti munkát nem bírván, egy francia folyóirással együtt használtam — azt tartja, hogy a' három előadott külön rendszer közül elsőséget a' *baltimori* érdemel. „Ha t. i. jól és bölcsen gyakoroltatik; minthogy nem csak szerencsés középuton jár a' más két rendszer' ma-gányi tulságai közt, hanem a' 20 éven túl levő, ele-resztett bünhödőknek olly minden haszonkeresés nélküi viseli gondjokat. Az auburni rendszerben, ugy mond, melly a' kilencz status' legnagyobb részében divatoz, sok természet-elleni, az emberi érzést fellázító van annyira, hogy tartósságra talán nem tarthat számot. Sza-badon hagyják a' testet, de lebilincsezik a' nyelvet,

---

Iekedést nekik tiltani, hogy egymást el ne rontsák? azt csak az idő határozhatja el; most ezen rendszert teljesen meg nem ítélni, mert e' szempillantatban még csak pró-báltatik.

melly, igaz hogy gyakran erkölcstelenség' eszköze, de még is mindig első organuma az emberiségnek és észnek; javulást, keresztyéni javulást kívánnak — így folytatja B. —, 's épen ama' fék által sok rényeket megfosztanak sajátságos mezejöktől. Törvény iránti szeretetet várnak, 's a' naponként meg-megtérő keménység által a' bünhődő' lelkét felindítják a' törvényszerző ellen. Philadelphiában pedig számüzetik a' korbács, de ellenben föltételetlen egyedül-valósággal nyomatnak a' foglyok, melly orvosok és philosophusok által elismert veszedelmeket, új kínokat szűl.“

Jó sikerét ezen sok költséggel és fáradsággal járó javító intézeteknek, általában véve nem tagadhatni. Különösben e' kérdés' megfejtése azon nagyobb vagy kisebb terjedelem' meghatározásától függ, melly itt a' *javulás'* eszméjének tulajdonítatik. Ha alatta tökéletes *keresztyéni* javulást értünk, ezt a' wethersfieldi fogházi pap' saját nyilatkozása szerint csak azon ritka esetekben várhatni, hol a' szentírás' elvei a' bünhődő' lelkébe mélyen be vannak nyomva. De ha itt a' törvény' át nem hágása, szabott rend' 's hasznos munka' megszokása, tehát egy bizonyos *polgári* javulás' érteik: ezen intézetek, a' rendszerek' különfélesége mellett is, általában véve csak jóltevőleg folyhatnak be a' társaság' állapotjába. Elan Lynds úr is *tökéletes* javulást csak fiatalabb bünhődőktől vár; a' többieknél, u. m., meg kell elégednünk, ha vissza nem esnek régi vétkeikbe; 's miután a' fogházakban mesterséget tanultak, szakadatlan munkásságot szoktak volna meg, hasznos polgárokká válnak. Ez az egyetlen egy nemű javulás az, mellyet reményleni mert, 's a' társaság kívánhat. Mennyire fogytak legyen meg a' visszaesések, mutatja azon jegyzet, melly szerint a' régi éjszak-amerikai fogházakban hat elbocsátott közül, újdön elkövetett vétkekért, általában egy fogatott be újra; míg húsz, e' javító házaktól szabaduló közül alig vétetik egy visszaesés észre. (Franciaországban 4 közül 1; Magyarországon? — tudjuk körül belül az arányt!). —

Eddigelő még nem minden amerikai statusok alapítottak illy bünhesztő-házakat, kilenczben vannak, tizenötben még nincsenek. De ezek követni fogják amazok' nyomdokit; minden esetre pedig áll az, hogy e' tekintetben is az új világ ad példát az ónak.

Beaumont's Tocqueville urak egyebek közt e' rendszernek Franciaországgra alkalmaztatásáról szólván, látnak olly nehézségeket is, mellyek nincsenek. A' francia, úgy mondanak, kevesbbé hallgatékony, kevesbbé gondolkodó mint az amerikai, 's így kevesbbé alkalmas ama' kísérteteknek ellent állani, különösen pedig olly állandó hallgatást tartani meg. De ugyanők jegyzik meg, hogy az amerikai bünhődök közül épen a' francziák azok, kiket legkönnyebb vezetni; 's e' hódolást épen abból lehet megmagyarázni, minthogy kevesbbé hallgatékonyok lévén, minél előbb ohajtanak megszabadulni.

Létalapos függelékei az amerikai javító-rendszernek az úgy nevezett *menekvő-házak* vagy *menházak* (maisons de refuge); mellyek nem egészen tíz év előtt kezdettek állítatni mind két nembeli bünösök', 's általában 20d. esztendő alatt levő, neveltetési elhagyottságban élő fiatalok' számára; 's némileg közép helyet foglalnak iskola és fogház között. Felállt egy illy intézet 1825. New-York' városában, 1826. Bostonban, 1828. Philadelphióban, és Baltimorban is egy a' mult év' leforgása alatt alkalmasint elkészült. Támadtak azok mind magányosak' tetemes aláírásai által; a' statusbeli kormányok kedveztenek nekik védelmök 's évenkénti adományok által, a' nélkül, hogy az alapítokat a' saját igazgatás' örömétől megfosztanák. Egyébiránt e' nemben az angolok már 1788ban adtak példát; a' németeknél Falk Gyula állítá 1813b. Weimarban az első menházat, melly után azóta számos ugynevezett „elhagyott gyermekek' nevelőházai“ keletkeztek, név szerint Poroszországban és Würtembergben.

Mondottuk, hogy az éjszak-amerikai menházak' igazgatását az alapítók viszik, a' legkevesebbet adó-

nak is van abban része. Minden aláírók összeállanak az *igazgatók'* választására; ezek választják a' tisztviselőket 's hozzák a' szükséges végzéseket, mellyek' teljesítésére egy külön választottság vigyáz. Ezen tisztviselők közt a' *kormányzó* lelke az igazgatásnak, melly csak a' közvélemény' figyelme alatt áll, de annál szerencsésebben mozog, minél szabadabb a' maga munkálódásaiban. Hogy a' becstelenség' minden gondolatja a' fiatal vétkestől távol tartassék, az intézet olly nevet nyert, melly csak a' *szerencsétlenségre* emlékeztet. Azon törvényhatóságok és előljáróságok, mellyek gyermekeket küldenek a' menházakba', soha sem határozzák meg ottlétök' idejét; a' menház' kormánya e' pillanattól őket egész 20 évü korokig tartja meg, 's a' gyámatya' minden jogival bir felettök. Az itt követett elvek egyszerűek. New-Yorkban és Philadelphiában a' gyermekek éjjel külön páholyokban el vannak egymástól választva, mi a' jó erkölcsök' fenntartására szükséges; nappal társalkodhatnak. Teljes elrekesztetésök halálos lenne, a' hallgatás nálök csak büntetések által tartathatnék fenn, s már ezen erőszaktétel végett is elvetendő; végre illy rideg nevelés, minden társalkodási elemek nélkül szellemi kifejlődésökre nézve is felette kártékony lenne. Bostonban a' gyermekek éjjel sincsenek elkülönözve, melly rendszabásnak ártalmi csak a' legrendkívüliebb gond és vigyázat által fordítatnak el. A' gyermekek' ideje tanítgatás és munka közt van felosztva. Amannak tárgyai olly ismeretek, mellyeknek jövő életökben hasznát vehetik, tanulnak kézi mesterséget, melly egykor táplálhassa. Mindenek előtt igyekeznek *szíveiket képezni 's vallásos erkölcsiség'* elveit kebleikbe önteni. Minden ujdonan bevett fiatal bünhődőnek azonnal e' két alap-okfő ajánltatik: 1. *Ne hazudjál soha!* 2. *Minden a' mit téssz, a' legjobban tedd.* Minden bünhődőnek magaviseletéről pontos jegyzőkönyv vitetik, mellynek Bostonban az a' sajátja, hogy mindenik bünhődő maga mondja tollba az őt illető cikkelyt, 's azt nem ritkán olly szigorúsággal ön-

maga ellen, hogy azt szelidíteni szükséges. Mindnyájan korok és erkölcsiségök szerint osztályokra vannak elkülönözve, mellyeknek mindenike saját olly jogokkal bír, mik nélkül a' következő szükölködik. Felkelés után 's lefekvés előtt mindnyájan együtt imádkoznak. Dolgozásra nyolcz (Bostonban hatodfél), tanításra 4—6 óra van szánva; a' többi idő mulatságnak és pihenésnek. Mindenben ügyelet van egészségre és tisztaságra. Az élelem egyszerű, de bőséges és egészséges; 's az öltözettel és ágyneműekkel együtt az intézet' költségein szereztetik; italuk víz. Munkáik hasonbérbe adatnak; a' bérlő azonban be nem avathatja magát a' ház' dolgaiba. Minden bűnhődő feladást kap; ha azzal a' többinél előbb készül el, elébb kezdheti meg játékát is. A' fiuknak és leányoknak külön szárnyékok van, egy fedél alatt ugyan, de szorosán elválasztva. Egy bizonyos részét a' házi dolognak a' leányok viszik, mint szinte a' konyha és ruha az ók' gondja alá tartozók. A' jó rend' fenntartására két eszköz használtatik, *jutalmazás* és *büntetés*, mellyeknek az ifjúkor' természete szerinti vegyítéke 's külön fokai csak ritkán kívánnak súlyosabb fenyítést. New-Yorkban szabad illyenkor korbáccsal élni; Philadelphiában az nincs világosan megengedve, de megtiltva sincsen. (Ezen nemétől a' büntetésnek itt olly élénk az idegenkedés, hogy az ugy szólván maga magát tiltja meg, vagy inkább a' tilalom nem is szükséges). Bostonban testi büntetések, név szerint ezen intézetből, ki vannak zárva; a' fenyíték itt egészen erkölcsi 's a' legmagasb philosophia' elvein alapszik. Minden oda czéloz, a' fiatal vétkes' lelkét fölemelni, 's önmaga' 's embertársai' becslésével eltölteni. Olly gyermek, melly büntetésül kirekesztetik az együttes vallásos gyakorlásokból, véleménye szerint a' legkeményebb fenyítéket szenved. A' vádolgatás tilalmas, 's a' melly hibát valaki önmaga őszintén megvall, azért nincs büntetés. Ezen intézetek' kormányzói a' legritkább adományu férfiak; ók minden illy fiatal bűnhődőt ugy tekintenek,

mint saját gyermeköket. Tisztök nekik nem kézimes-
terség, hanem kötelesség, mellynek teljesítése boldo-
gítja őket. Midőn valamelly gyermek egy vagy több év
alatt valamelly mesterséget megtanult, 's azon erkölcsi
idomulást megnyerte, hogy a' társaság' hasznos tagjának
lételre alkalmasnak tekintethetik, a' kormányzó őt, a'
mennyire lehet, faluhelyre, mester mellé, vagy mint szol-
gát valamelly tisztos családba adja. Minden továbbra való
gond nélkül bocsátni el: annyi volna mint őt veszedelem-
nek tenni ki, hogy újra azon örvénybe essék vissza,
mellyből kimentetett. Elbucsuzáskor a' kilépő egy
bibliával ajándékoztatik meg, 's a' legmelegebb kife-
jezésekben írt in'ésekkel és jövő életre szolgáló taná-
csokkal. De még ezen túl is, a' fiu' 20d., a' leány'
18d. éveig, folytatja az intézet *gyámnoi* felügyelését.
A' kormányzó levelez velök, tanácsaival jó uton igyek-
szik őket tartani, 's ha valamellyik elhagyná helyét,
törvény szerint ismét a' menházba vitetik vissza, hol
addig marad, míg második vagy harmadik próba által
újra nem mutatja magát szabadságra méltónak. — Meg-
jegyezzük még, hogy a' pihenés' órái is a' gyermekek'
művelésére fordítatnak. Nincs tőlök bármelly, hasznos
ismeretekkel rakott könyv is megtagadva. E' célra péld.
a' philadelphiai menház egy, 1500 kötetnyi könyvtárral
bir. Az ifjuság' játékaik a' leggondosabb, legnyája-
sabb felügyelés alatt állanak. Bostonban, hol $2\frac{1}{4}$ óra
van e' célra kiszakasztva, maga annak köz tiszte-
letet nyert kormányzója Wells úr, vesz abban részt;
's e' rendkívüli férfinak tekintete soha sem nagyobb,
mint mikor azt elrejtteni látszik. —

Vajha e' közlés sok figyelmes olvasókat, 's ez
eszmék azok közt, kiken a' szegény, megromlott erkölcsi
emberiség' sorsa gyakran megfordúl, számos barátokat
lelnének. Emberek ők is, kik erkölcsi elhagyott-
ságban és gonosz példák' látásában nevelkedve, em-
beri szép rendeltetésöktől elestek; 's mindenek előtt
nem gyűlöletet, hanem szánakodást érdemelnek; 's
az emberi nemesebb érzésnek rajtok nem boszút kell

állania, hanem a' mennyire lehet, erkölceik' javítása által pótlani, mi rajtok elmulasztatott. Egy kicsiny előlépést Europa' miveltebb népei már tettek a' bűnösökkel bánásban az által, hogy már nem hányják őket olly tömlöczökbe, mellyek inkább gyíkok' és ezek' rokonainak adhatnak lakot, mint embereknek; de evvel még csak testi bajaikon van némileg könnyítve, 's nekik az megadva, mit tőlök elvonni nem szabad; egy más, egy fő van még hátra, az emberi kötelességek' egyik szebbike, melly a' lelket magát javítani, 's róla régi vétkek' szennyeit letörteni igyekszik. Vajha azoknak, kikben nemesebb szív dobog, 's kiket a' végzet olly helyre állított, mellyen e' részben egy annyira nemes küldetést elfogadhatnak: e' kisdéd közlés annyira magára vonná figyelmeket, hogy a' kijelent kútforráshoz *) járulván, bővebben megismerkednének e' rendszerrel, 's iparkodnának e' hazában is állítani példát, millyet az óvilágnak az új adott.

T. F.

FRANCZIAORSZÁG 1833-BAN

POLITICAI ÉS ÉRTELMI TEKINTETBEN.

A' mostani francia királyi szék' megerősítésére valamennyi ellenséges pártok közül a' republicanus tett legtöbbet. A' középosztály és, választó rész koránt sem vala elkészülve a' republicanusok' nézeteire 's a' Robespierre' evangeliuma, melly általok hirdettetett, leírhatlan borzadással tölté be a' szíveket. Franciaország' s Európának a' republicanus párttól többé

*) Szükség' esetében annak most megjelent német fordításához: „Amerika's Besserungs-System; v. Julius.